

“IFRS” HOMLI
KONFERENCIYA

CONFERENCE “GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC

TRENDS”

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
GLOBAL AND
NATIONAL
ECONOMIC
TRENDS

TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS

1 йўналиш: ГЛОБАЛ
ИҚТИСОДИЁТНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА
ИСТИҚБОЛЛИ ЙўНАЛИШЛАРИ
“Глобал ва миллий
иқтисодий трендлари”

CONFERENCE

19-20
OCTOBER

ФОРУМ

PARALLEL CONFERENCES

“NEW2AN, ICFNDS
AND ICDSIS”

IFRS”

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
GLOBAL AND
NATIONAL
ECONOMIC
TRENDS

“NEW2AN, ICFNDS AND ICDSIS”

CONFERENCE
“IFRS”

GLOBAL
ECONOMIC
TRENDS

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
“IFRS”

“IFRS”

2nd FORUM
DEVELOPMENT

RAQAMLI IQTISODIYOT VA AXBOROT TEKNOLOGIYALARI

2023

ELEKTRON ILMIY JURNALI / MAXSUS SON

- Innovation in
education

ФОРУМ

19-20 OCTOBER

PARALLEL CONFERENCES

“NEW2AN, ICFNDS

AND ICDSIS”

РАҚАМЛИ ИҚТИСО
АХБОРОТ ТЕХНОЛ
ВА ТАЪЛИМНИНГ
ИСТИҚБОЛЛИ ЙўН
“NEW2AN, ICFNDS,
номли параллель
конференциялар

- Macroeconomic Stability
- Social Welfare
- Human Capital
- Decent Employment
- World Economy
- Gender Equality
- Industry 4.0
- Sustainable Agriculture

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Электрон илмий журнал | Electronic scientific journal

МУАССИС | FOUNDER

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Tashkent State University of Economics

ТАҲРИР КЕНГАШИ РАИСИ | CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD

Шарипов Конгратбой Аvezимбетович — т.ф.д., профессор
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich — doctor of technical sciences, professor

БОШ МУҲАРРИР | EDITOR-IN-CHIEF

Абдуллаев Мунис Курбонович – и.ф.ф.д. (PhD), доцент
Abdullayev Munis Kurbonovich – PhD, docent

БОШ МУҲАРРИР ЎРИНБОСАРИ | DEPUTY CHIEF EDITOR

Вафоев Бобуржон Расулович – и.ф.н., доцент
Vafoev Boburjon Rasulovich – PhD, docent

МАСЪУЛ КОТИБ | EXECUTIVE SECRETARY

Л.А. Аблазов | L.A. Ablazov

ВЕБ-АДМИНИСТРАТОР | WEBMASTERS:

Н.Я. Нурсаидов, А.Ш. Махмудов | N.Ya. Nursaidov, A.Sh. Makhmudov

ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ | EDITORIAL BOARD

С.С. Гулямов – и.ф.д., академик.
Б.А. Бегалов – и.ф.д., профессор.
М.П. Эшов – и.ф.д., профессор.
О.Қ. Абдурахмонов – и.ф.д., доцент.
К.Б. Ахмеджанов – и.ф.д., профессор.
И.М. Алимардонов – и.ф.д., доцент.
Р. Салиходжаев – и.ф.б.ф.д. (PhD).
Проф. Холназар Амонов (Чехия).
Проф. Карина Татек Банетти (Чехия).
Проф. О. Абдураззаков (Германия).
Проф. Эко Шри Маргианти (Индонезия).
Проф. Д.М. Назаров (Россия).
Проф. Н.М. Сурнина (Россия).
Проф. Марк Розенбаум (АҚШ).
PhD. Абдул-Рашид (Афғонистон).
PhD. Аҳмед Моҳамед Азиз Исмоил (Миср).

PhD. Беҳзод Саидов (АҚШ).
PhD. Умид Ахмедов (Дания Қироллиги).
А.А. Исмаилов – и.ф.д., профессор.
И.Е. Жуковская – и.ф.д., профессор.
Т.С. Қўчқоров – и.ф.д., профессор.
Р.А. Дадабаева – и.ф.н., доцент.
Ш.И. Хашимходжаев – и.ф.н., доцент.
А.А. Абидов – т.ф.н., доцент.
И.М. Абдуллаева – и.ф.н., доцент.
Н.Б. Абдусаломова – и.ф.д., доцент.
Ш.С. Эгамбердиев – и.ф.б.ф.д. (PhD).
Р.Х. Алимов – и.ф.д., профессор.
А.У. Қобилов – и.ф.н., доцент.
Р.Х. Насимов – т.ф.б.ф.д. (PhD).
С.С. Қулматова – и.ф.б.ф.д. (PhD).

МУНДАРИЖА:

Шарипов К.А., Ишназаров А.И.	ИҚТИСОДИЙ ЎСИШГА ИНВЕСТИЦИЯ ОҚИМЛАРИ ТАЪСИРИНИ ЭКОНОМЕТРИК ТАДҚИҚ ҚИЛИШ	6
Eshov M.P., Nasirkhodjaeva D.S.	IMPACT OF THE DEVELOPMENT DIGITAL ECONOMY ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY	14
Abdurahmanova G.Q., Mirzaliyev S.M.	OLIV TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI	25
Гулямов С.С., Шермухамедов А.Т.	ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	28
Abdullayev M.K., Qulmatova S.S.	LOYIHALASH JARAYONLARIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA DIZAYN MUAMMOLARI	34
Абидов А.А.	ДИАГНОСТИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ВОЗМУЩАЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ СРЕДЫ	40
Юлдашев А.А.	ЛОГИСТИКА СОҲАСИДА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИ	47
Yakubova Sh.Sh.	DIGITAL DEVELOPMENT AND THE NATURE OF DIGITAL ASSETS	56
Ergashodjayeva Sh.Dj.	RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XARIDORLAR MA'LUMOTLARI MAXFIYLIGINI TA'MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	64
Xashimxodjayev Sh.I., Zhukovskaya I.E.	DIGITAL TECHNOLOGIES ARE A STRONG BASIS FOR THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY	72
Амридинова Д.Т., Курбанова С.А.	ЦИФРОВАЯ ЭКАНОМИКА И ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	79
Fayziyeva Kh., Tursunov Kh., Khidirova M., Kulmanov T., Zikriyoev A.	GROWING UP IN A CONNECTED WORLD: INTERNET USAGE DYNAMIC IS DIGITAL AGE OR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT?	88
Fayziyeva M.X.	TIJORAT BANKLARI TAKLIF ETGAN RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI BAHOLASH	104
Qobilov A.O', Abdulaxatov M.M., Rajabov Sh.B., Zokirov S.Z.	ASSOTSIATIV QOIDALAR VA BOZOR SAVATLARINING TAHLILI ..	115
Ризакулов Ш.Ш.	БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ: НА ПРИМЕРЕ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВО	121
Назарова Р.Р., Нигматуллаева Г.Н.	СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА	126
Meyliev O.R., Gofurova K.X.	THE ROLE OF ELECTRONIC COMMERCE IN THE DIGITAL ECONOMY	132

Ma'murov B.X.	RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA HUDUDLAR IQTISODIYOTI TARKIBIY TUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING OMILLARI	142
Gaipov J.B.	ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ НА ПРИБЫЛЬНОСТЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ	150
Maxmudov S.B.	MILLIY IQTISODIYOTDA EKSPORT AMALIYOTIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK TAHLILINI BAHOLASH ...	160
Nursaidov N.Y., Vafoev B.R.	PROBLEM OF LIMITED ACCESS TO THE INTERNET IN MOBILE LEARNING	172
Xidirova B.I.	РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР	179
Xalilova N.K.	O'ZBEKISTON SHAROITIDA XARIDORLARNI BOSHQARISH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	187
Rahmatova Sh.O.	РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРОИТИДА БИЗНЕСНИНГ ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТИНИ БАҲОЛАШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	196
Ahmedova S.I.	RAQAMLI IQTISODIYOTDA SANOAT KORXONALARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA HORIJYIY MAMLUKATLAR TAJRIBASI	203
Mirzarahimova A.B.	СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИ РАҚАМЛАШТИРИШДА ЭЛЕКТРОН ТИББИЙ ЁЗУВЛАРИНИНГ РОЛИ	209
Abdurakhmonov A.A.	O'ZBEKISTONDA RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA UNDAGI MAVJUD MUAMMOLAR	215
Abdurahmanova Z.T.	O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING O'RNI	223
Mustafakulov O.U.	STATISTIKA TIZIMIDAGI RAQAMLI PLATFORMALARNI BAHOLASH VA ULARNI TANLASH	232
Tal'atova D.B.	RAQAMLI TENGSIZLIKNI BARQARORLASHTIRISHNING IQTISODIY O'SISHDAGI O'RNI	238
Nabiyeva F.O.	RAQAMLI BANKING: QIYINCHILIKLAR, RIVOJLANAYOTGAN TEXNOLOGIYA TENDENSIYALARI VA KELAJAKDAGI TADQIQOTLAR	244
Yax'yayev O.Y.	"JUST IN TIME" XALQARO MENEJMENT MODEL, O'RGANILISHI, AMALIYOTI, RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	254
Yuldashov I.S., Ro'ziev N.I.	RAHBARNING BOSHQARUV KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMLARINI O'RGANISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	260
Tyraeva H.O.	КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЖИХАТЛАРИ	265
Muzaffarova D.M.	TASHKILOTNING FUNKSIONAL OPERATSIYALARINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH YO'LLARI	275

Rustamova M.M.	KOTLIN TILIDA YARATILGAN XIZMAT SIFATINI BAHOLOVCHI “SAFE MOBILE” ILOVASI	285
Zikirullaeva N.	THE ROLE OF GOVERNMENT POLICIES IN ATTRACTING DIRECT FOREIGN INVESTMENTS	294
Anvarova M.M.	RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONINING KICHIK VA O‘RTA BIZNES KORXONALARIGA ASOSIY TA‘SIRI	305
Parpieva R.A., Norboyeva N.E., Anvarova M.M.	IMPROVING MEDIA LITERACY USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL EDUCATION	311

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

ЭЛЕКТРОН ИЛМИЙ ЖУРНАЛ

Мазкур электрон илмий журнал Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 19 декабрдаги “Оммавий ахборот ва коммуникациялар соҳасида давлат хизматлари кўрсатишнинг айрим маъмурий регламентларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 1017-сонли қарорида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, Тошкент давлат иқтисодиёт университети томонидан 2021 йил март ойида таъсис этилган ҳамда халқаро интернет тармоғига жойлаштирилган.

This electronic scientific journal was established by the Tashkent State University of Economics in March 2021, based on the tasks defined in the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 19, 2019 No. 1017 «On approval of some administrative regulations for the provision of public services in the field of public information and communications» posted on the internet.

Нашр қилинаётган “Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари” электрон, илмий журнали Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 31 январдаги 332/6-сон қарори билан Иқтисодиёт фанлари бўйича “Фан доктори” илмий даражасига талабгорларнинг диссертация ишлари, илмий натижалари юзасидан илмий мақолалар эълон қилиниши лозим бўлган Республика илмий журналлари рўйхатига киритилган.

The electronic scientific journal “Digital economy and information technologies” published by the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2023 No. 332/6 announces scientific articles on the scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Science in «Economic Sciences» included in the list of republican scientific journals that should be published.

Журналнинг интернет ахборот тармоғидаги манзили:

<https://dgeconomy.tsue.uz/jurnal>

The address of the journal on the internet:

<https://dgeconomy.tsue.uz/jurnal>

РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРОИТИДА БИЗНЕСНИНГ ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТИНИ БАҲОЛАШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Рахматова Шахло Олимовна

Тошкент давлат иқтисодиёт университети таянч доктранти

Аннотация: Мазкур мақолада бизнеснинг рақамли трансформацияси шароитида қўшилган қиймат занжиринини баҳолашнинг аҳамияти ва моҳияти тадқиқ этилган. P2P бизнес модели ва Амазон компаниясининг бизнес моделларида рақамли технологияларни қўллашнинг йўналишлари ёритилган, соҳага тегишли хориж тажрибасини етарлича ўрганиб чиққан ҳолда, олинган натижаларнинг амалиётга тадбиқ этилиши мумкин бўлган жиҳатлари кўриб чиқилган.

Аннотация: В данной статье исследованы сущность и значения оценки цепочки дополнительной стоимости в условиях цифровой трансформации бизнеса. Освещены направления использования цифровых технологии в бизнес-модели P2P и бизнес-модели компании Амазон, изучены зарубежный опыт по данной сфере и рассмотрены вопросы внедрения их результатов в практике.

Кириш:

Жаҳон хўжалигининг замонавий тенденциялари жадал тарзда ривожланиб бориши шароитида иқтисодиёт соҳаларининг барча жабҳаларида умумий ишлаб чиқариш жараёнларида яратиладиган қўшилган қиймат занжирини самарали бошқаришни такомиллаштириш масалалари энг муҳим долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон шароитида эса қўшилган қиймат занжирида рақамли бизнес моделларини қўллаш амалиёти, бугунги кунда, нисбатан янги, ривожланмаган ва тармоқдаги умумий бозор тўйинмаган ҳолатда эканлигини тан олишимиз керак. Мамлакатимизда иқтисодиётнинг истиқболли ривожланиш жараёнлари охири-оқибатда қўшилган қиймат яратилишини баҳолаш жараёнларини рақамлаштириш ва рақамли бизнес моделларини қуриш орқали рақамли иқтисодиётни ташкиллаштиришни тақозо қилади. Бу эса мавжуд иқтисодиёт соҳаларида янги рақамли тармоқларнинг ташкил топишини келтириб чиқаради. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида “Рақамли иқтисодиётни асосий “драйвер” соҳага айлантириб, унинг ҳажмини камида 2,5 баравар оширишга қаратилган ишларни олиб бориш” мақсади қўйилган бўлиб, унинг доирасида иқтисодиётнинг реал секторида ҳамда молия ва банк соҳаларида ишлаб чиқариш ва операцияларни рақамлаштириш даражасини 2026 йил якунига қадар 60 фоизгача ошириш вазифаси белгиланган” [1].

Рақамлаштириш, нафақат, иқтисодиёт тармоқларида тежамкорлик ва самардорликни таъминлайди, балки билимлар иқтисодиётининг ҳам ривожланишига ўзининг улкан ҳиссасини қўшади. Шунингдек, бу орқали умумий инфраструктура ва инфраструктура бозорининг ривожланиши, кейинги босқичга ўтиш жараёнлари вужудга келади.

Мазкур тадқиқотнинг натижалари Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон фармони ва 2018 йил 3 июлдаги “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3832-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 2018 йил 13 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат бошқаруви рақамли иқтисодиёт, электрон ҳукумат ҳамда ахборот тизимларини жорий этиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5598-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони, 2018 йил 21 ноябрдаги “Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида рақамли инфратузилмани янада модернизация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4022-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 2019 йил 18 майдаги “Рақамли иқтисодиёт ва “Электрон ҳукумат” тизими инфратузилмаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4321-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори каби норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлашга маълум даражада ёрдам беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили:

Рақамли трансформация – ишлаб чиқариш, тақсимлаш, айирбошлаш ва истеъмол қилиш моделлари, шунингдек, давлат бошқаруви механизмларининг рақамли технологиялар таъсирида ўзгаришидир. Бугунги кунгача рақамли иқтисодиётни ривожлантириш ва бизнесда қўшилган қиймат занжирини баҳолашни такомиллаштириш бўйича кўплаб маҳаллий ва хорижлик иқтисодчи олимлар томонидан илмий қарашлар билдирилган.

Маҳаллий олимлардан академик С.С. Ғуломов “Ахборот тизимлари ва технологиялари” асарида иқтисодиётни бошқаришда ахборот технологияларининг аҳамияти, иқтисодий ахборот тизимлари ва технологияларини ишлаб чиқиш асослари, ахборот ва технологик таъминоти, иқтисодиётда автоматлаштирилган ахборот тизимлари ва технологиялари каби масалаларни тадқиқ этган [2].

Р.Ҳ. Аюпов ва Г.Р. Болтабоеваларнинг фикрича, инновацион рақамли бизнеснинг энг асосий элементлари истеъмолчилар учун қандайдир янги маҳсулот ёки хизмат турини яратиш, унинг аҳамиятини кўрсатиш, фойдаланишда қўлайликнинг олий даражасига эришиш, мижозга йўналтирилган ёндошув ва индивидуал талабларни максимал даражада қондиришдир [3].

Айрим хорижлик олимларнинг фикрига кўра, мижозларга асосий эътиборни кучайтириш ва қийматни дифференциациялаш, харажатлар самарадорлиги, атроф-муҳит барқарорлиги, ишчилар хавфсизлиги, ишлаб чиқаришнинг умумий самарадорлиги, бозор концентрацияси ва глобаллашув, қарор қабул қилиш жараёнини енгиллаштириш кабилар саноат тармоқларида рақамли трансформациянинг драйверлари бўлиб хизмат қилади [4].

С.Матт ва бошқалар “Ҳар қандай ташкилотнинг рақамли трансформациялашуви стратегияси технологиялардан фойдаланиш, қиймат яратиш жараёнидаги ўзгаришлар, тузилмавий ўзгаришлар ва молиявий жиҳатларни қамраб олиши зарурлигини таъкидлашади” – деб айтади [5].

Рақамли трансформация бу – бизнесни сезиларли даражада такомиллаштириш (мижозлар тажрибасини сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқиш, операцияларни соддалаштириш ёки янги бизнес моделларини яратиш каби) учун янги рақамли технологиялардан (ижтимоий медиа, мобил, таҳлилий ёки ўрнатилган қурилмалар) фойдаланишдир [6].

Рақамли трансформация бу – рақамли технологияларни бизнеснинг барча тармоқларига интеграциялашуви бўлиб, иш услуби ва мижозларга қиймат етказиб беришни тубдан ўзгартиради [7].

Рақамли трансформация – компьютер технологияларининг ортиб бораётган таъсири ва имкониятларига жавобан бизнес фаолиятини амалга ошириш, корхона натижадорлиги, ҳодисалар, амалиётлар ва моделлар самарадорлигини оширишнинг тезкор технологик инновациясидир [8].

Олимлар томонидан бизнес жараёнларида қиймат занжирининг яратилиши бўйича ҳам чуқур илмий тадқиқотлар олиб борилган.

Қиймат занжири таҳлили нисбатан қисқа тарихга эга ва ҳали ҳам тадқиқотга яхши ўрнатилган ёндашувларга эга эмас. Ҳам назарий, ҳам эмпирик тадқиқотлар асосан ўтган асрнинг 90-йиллари бошидан бошлаб ривожланишни ўрганиш институти (буюк Британия) ходимлар томонидан олиб борилган. Бу соҳадаги биринчи фундаментал тадқиқот Гарвард бизнес мактаби профессори Майкл Портер томонидан олиб борилган ва уларни “рақобат” (Porter) китобида баён қилинган [9]. Муаллиф ўз китобида компаниянинг рақобат муҳитида муваффақиятли ишлаши ва ривожланишига имкон берадиган рақобатбардош устунлик манбаларини аниқлаш учун унинг ички тузилиши, механизмлари ва муносабатларини кўриш имконини берувчи замонавий концепцияни ишлаб чиқиш вазифасини қўйди.

М.В. Меер [10] бизнес самарадорлигини баҳолаш учун жараёнга йўналтирилган рентабеллик таҳлили асосида (ABPA – Activity Based Performance Analyses) “қиймат занжирлари” тушунчасидан фойдаланади. М.В. Меер ёндашувининг муҳим ҳиссаси бу “самарадорлик занжири” тушунчасини тушунтириш бўлиб, самарадорлик занжири М. Porter ғоясининг давоми, аммо харажатларни ҳам ўз ичига олади. Самарадорлик занжири бизнес жараёнларидан бошланади ва харажатлар, истеъмолчи учун қўшимча қиймат, даромад манфий харажатлар ва компанияни молиявий бозорларда баҳолаш билан тугайди.

Қиймат бу – харидор олган товарни истеъмол қилиш (ишлатиш) натижасида олган умумий тежаш ёки қониқиш, яъни бу товар унга келтирадиган фойда [11]. Ушбу тадқиқот доирасида “қўшилган қиймат занжири” тушунчаси қўлланилади. Умуман, қиймат қуйидагича тушунилади:

- ☼ товарларнинг нархи, қоида тариқасида, пул шаклида ифодаланган;
- ☼ товарда мужассамланган меҳнат (қийматнинг меҳнат назарияси доирасида);
- ☼ пулда ифодаланган товарларни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатлари, шунингдек бозор иштирокчилари ўртасидаги бозор муносабатларининг мазмуни;
- ☼ товарларни сотиб олиш, ишлар ва хизматларни бажариш, имтиёзлар олиш учун пул қиймати [12].

Тадқиқот методологияси:

Рақамлаштириш, нафақат, иқтисодиёт тармоқларида тежамкорлик ва самарадорликни таъминлайди, балки билимлар иқтисодиётининг ҳам ривожланишига ўзининг улкан ҳиссасини қўшади. Шунингдек, бу орқали умумий инфраструктура ва инфраструктура бозорининг ривожланиши, кейинги босқичга ўтиш жараёнлари вужудга келади.

Рақамли иқтисодиётни фаол ривожлантириш, албатта, унинг турли хил таркибий қисмлари, тармоқлар ва соҳаларни рақамлаштириш ёки рақамли технологиялар орқали қайта ташкил қилиш орқали амалга оширилади. Шу маънода мамлакат миқёсида рақамли бизнес, рақамли ҳуқуқ, рақамли жамият, рақамли бозор, рақамли инфраструктура, рақамли электрон пул каби тармоқ ва соҳаларга оид билимларни ошириш, самарадорликка қаратилган илмий изланишлар олиб бориш, соҳани ривожлантириш чора тадбирларини ишлаб чиқиб, узлуксиз ва тизимли фаолиятни йўлга қўйиш лозим бўлади. Айниқса, бугунги кунда Ўзбекистон шароитида рақамли P2P (peer-to-peer) бизнес моделларини қуришга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Ривожланган ва ривожланаётган иқтисодиётларнинг тажрибаларини қиёсий таҳлил қилиш шунга кўрсатадики, Ўзбекистонда ҳам мазкур соҳани ривожлантириш P2P бизнес моделларига етарлича бозор эҳтиёжи мавжуд ва буни амалиётга жорий этиш кўплаб бизнес тузилмаларининг умумий фаолиятини ташкил этишда юқори самарадорликка эришишга олиб келади.

Таҳлил ва натижалар:

2020 йил якуни бўйича, ЯИМ таркибида товарлар ишлаб чиқаришда 341 467,5 млрд. сўм, хизматлар кўрсатиш соҳасида – 194 363,5 млрд. сўм миқдорида ялпи қўшилган қиймат яратилди, маҳсулотларга соф солиқлар эса 44 372,2 млрд. сўмни ташкил этди. Жорий даврда ўртача алмашув курси бўйича ҳисобланган номинал ЯИМ ҳажми 57 698,5 млн. АҚШ долларини ташкил этди (2019 йилда – 57 711,9 млн. АҚШ долл.).

2021 йилда Ўзбекистон Республикаси ЯИМ ҳажми жорий 734 587,7 млрд. сўмни ташкил этди ва 2020 йил билан таққослаганда 7,4 % га ўсди. ЯИМ дефлятор индекси 2020 йилдаги нархларига нисбатан 113,6 % ни ташкил этди. 2021- йилда аҳоли жон бошига ҳисобланган нархларда ЯИМ ҳажми жорий 21 039,3 минг сўмни 2020 йил билан таққослаганда 5,3 % га ўсди. 2021 йилда саноат ишлаб чиқариши 8,7 % га, асосий капиталга киритилган инвестициялар 5,2 % га, қурилиш ишлари 6,8 % га, чакана товар айланмаси 12,0 % га ўсди. Ташқи савдо айланмаси 16,0 % га ошди, жумладан, экспорт ҳажми 10,0% га, импорт ҳажми эса 20,4 % га ўсди.

Иқтисодиётнинг барча тармоқларида яратилган ялпи қўшилган қиймат ҳажми 2020 йилда ЯИМ умумий ҳажмининг 92,4 % ини ташкил этди ва 1,7 % га ўсди (ЯИМ мутлақ ўсишига таъсири 1,5 фоиз пунктни ташкил этди). Маҳсулотларга соф солиқларнинг ЯИМ таркибидаги улуши 7,6 % ни ташкил этди ва 1,4 % га ўсди (ЯИМ мутлақ ўсишига таъсири - 0,1 ф.п.).

2021 йилда ЯИМ таркибида товарлар ишлаб чиқаришда 418 927,4 млрд. сўм, хизматлар кўрсатиш соҳасида – 262 496,3 млрд. сўм миқдорида ялпи қўшилган қиймат яратилди, маҳсулотларга соф солиқлар эса 53 164,0 млрд. сўмни ташкил этди [13].

Иқтисодийнинг тарихий ривожланиш хронологияси нуқтаи назардан, XX аср охирига келиб соҳаларда кузатилган “технологик бумлар” рақобат муҳитини ўзгартирди, уларнинг бизнес тузилмалари, жараёнлар ва инновацион қобилиятга таъсири етарли даражада тушунтириб берилмади. Шунингдек, “технологик бумлар” баъзи ҳолларда айти тармоқдаги компанияларда хилма-хил самара берган бўлса, баъзан турли хил тармоқлардаги компанияларда тасодифий тарзда бир хил натижани берган. Бунинг бош сабабларидан бири шундаки, бу “тасодифий жараён” умумий тарзда “бизнес модел” терминининг кенг миқёсда тарқалмаганлигидир [14].

Бир қанча илмий манбааларни ўрганиш жараёнида шуни таъкидлаш мумкинки, рақамли бизнес моделларини яратишга бўлган эҳтиёж XIX асрнинг 90-йилларига келиб пайдо бўлган. Бу ҳолатда бизнес моделларни қуриш шакллари анча содда кўринишга эга бўлиб, унда сотувчи ва харидорнинг ўртасидаги товар ва хизмат муносабатларининг бажарилишига кўпроқ эътибор берилганини кўришимиз мумкин.

Кейинчалик ахборот технологиялари ривожланиши ва мураккаблаши оқибатида бизнес моделларини кўринишлари ҳам мос равишда такомиллашиб борди. XXI-аср бошларида рақамлаштиришнинг оммавийлашиши, ўз навбатида, тадбиркорлик фаолиятининг янги-янги кўринишларини вужудга келтирди [15]. Дастлабки, бизнес моделларнинг таркиби 3 та компонентдан иборат бўлган: контент, тажриба ва платформа [16]. Яъни бу таркибий қисмлар биргаликда бир-бирини тўлдирувчи сифатида истемол қийматини ҳосил қилган. Мазкур моделнинг ишлаш механизмини Амазон тажрибасида кўрадиган бўлсак, контент қисмида “нима истемол қилинмоқда?” деган саволга жавоб қидирилган.

Бунда платформа орқали маҳсулот ҳақида барча маълумотлар (нарх, товар характеристикаси, ишлатилиши ва ҳоказо) тақдим қилинган. “Тажриба” қисмида маҳсулот ҳақида барча маълумотлар йиғилиб истемолчиларнинг товарларга нисбатан хатти-ҳаракатлари, кўрсатилаётган рақамли бизнес хизмати ҳақида истемолчининг фикри, танқид ва тавсиялар ўрганилган. Хусусан, Амазон компанияси мазкур тажриба қисмини “Қай тарзда упаковка қилинди” деб номлаб истемолчилар фикрини экспертиза қилиш орқали хизматни яхшилашга ҳаракат қилган. Рақамли бизнес моделининг “Платформа” қисми “Қай тарзда етказиб берилди?” деб номланиб ички ва ташқи таркибий қисмларни ташкил этган. Платформанинг ички бўлинмаси, асосан, истемолчи ҳақидаги статистик маълумотлар ва истемолчига боғлиқ бўлмаган компаниянинг барча маълумотларини (молия, ишлаб чиқариш, инсон ресурлари) ўз ичига олган. Ташқи платформа эса истемолчилар фойдаланиши учун (товарни ўганиш, излаш, сотиб олиш) смартфон, таблет ва компьютерларга мослаштирилган. Шунингдек, ҳамкорлар платформа етказиб берувчилар маълумотларини ҳам тақдим этган.

Бундан кўринадики, Амазон компанияси мисолидаги дастлабки рақамли бизнес модел истемолчиларнинг қизиқишлари, истемол савиясининг даражасига қараб доимий ривожланиб такомиллашиб борган. Рақамли бизнес моделлари орқали иқтисодий кўлам самарасига эришиш учун тадбиркорлик билан параллел равишда рақамли платформаларни ривожлантириш ва қайта фойдаланишга тақдим этиш талаб қилинади [16]. Бу эса, айтиқса, истемолчи учун қўшимча қулайликларни яратишни тақозо этади ҳамда фирма фаолиятининг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади.

Бугунги кунда бизнес тузилмаларнинг рақамли бизнес моделларидан фойдаланиши кўп томонлама оптималлашувни келтириб чиқармоқда. Хусусан, ишчиларнинг малака ва кўникма нуқтаи-назардан қуйи ва ўрта қатлам тоифаларининг аксарият кўринишлари роботлаштирилиб, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишда самарадорликка эришилмоқда. Бошқа томондан бу қатлам тоифалари ўз малака ва кўникмаларини ривожлантириб ишчи кучи бозорида рақобатбардош бўлишга интилишмоқда. Бу эса узоқ муддатли давр учун умумий халқ фаровонлиги ошишини келтириб чиқаради.

Хулоса ва таклифлар:

Умуман олганда, мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни фаол ривожлантириш, барча тармоқлар ва соҳаларда, энг аввало, давлат бошқаруви, таълим, соғлиқни сақлаш ва қишлоқ хўжалигида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, электрон ҳукумат тизимини такомиллаштириш, дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологияларининг маҳаллий бозорини янада ривожлантириш, республиканинг барча ҳудудларида ИТ паркларни ташкил этиш, шунингдек, соҳани малакали кадрлар билан таъминлашни кўзда тутувчи 220 дан ортиқ устувор лойиҳаларни амалга ошириш бошланган. Бу эса Ўзбекистонда рақамли иқтисодиёт ва рақамли трансформация жараёнларига қаратилган иқтисодий сиёсатнинг амалий татбиқи ҳақида маълумот беради. Юртимизда иқтисодий ривожланишнинг рақамли иқтисодиётга асосланган инновацион йўли барча соҳаларни секин-аста қамраб олиб яқин келажакда ўзининг самарали натижаларини бериши эҳтимоли жуда катта.

Рақамли иқтисодиёт шароитида рақамли бизнес моделлари бизнес ва тадбиркорликнинг “янги архитектураси” деб эътироф этилмоқда. Соҳа ва тармоқларда соғлом рақобат муҳитини яратишда давлат бундан унумли фойдаланишни кўзда тутмоқда. Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш рақамли технологияларга тўлиқ боғлиқ бўлган ҳолда товарлар ва хизматларни ишлаб чиқариш, уларни сотиш ва йетказиб беришни қамраб олади.

Бизнес моделларнинг рақамли бизнес моделларига трансформацияси, ўз навбатида, бизнес инфраструктурасини ҳам миқдорий, ҳам сифат кўрсаткичи нуқтаи назардан яхшиланишини келтириб чиқаради. Биз юқорида Амазон мисолида ҳам фикримиз тасдиғини топдик.

Юқоридаги таклиф ва натижалардан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон шароити учун қуйидаги таклиф ва тавсияларни келтириш мумкин.

Реал секторда бизнес моделларнинг қўлланиши ва улар орқали самарадорликка эришиш бўйича инновацион ғояларга асосланган стартап бизнес лойиҳаларини ташкил этиш ва кенг оммани мазкур лойиҳаларга жалб этиш орқали рақамли бизнес моделларига оид саводхонликни ошириш. Бунинг амалий натижаси ўлароқ бизнес соҳалари ва тармоқлар ўзининг кейинг фаолият босқичига ўтишлиги тезлашиши мумкин бўлади.

Рақамли трансформация жараёнларида “рақамли тадбиркорлик”ка оид P2P бизнес моделларини ишлаб чиқиш юзасидан грант лойиҳаларини тадбиркорлар эътиборига тақдим қилиш, тадбиркорлар ўртасида кўрик-танловлар ташкил-

лаштирилиб рағбатлантириш механизмларини ишлаб чиқиш лозим. Бунинг натижасида тадбиркорлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини яхшиланишига эришиш мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60-сон Фармони.
2. Фуломов С.С. Ахборот тизимлари ва технологиялари. - Т.: Шарқ. 2000. - 93 б.
3. Аюпов Р.Ҳ., Болтабоева Г.Р. Рақамли иқтисодиёт асослари. Дарслик. Т.: ТМИ, 2020. - 575 б.
4. Lammers, T., Tomidei, L., & Regattieri, A. (2018). What Causes Companies to Transform Digitally? An Overview of Drivers for Australian Key Industries. 2018 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology (PICMET).
5. Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital Transformation Strategies. *Business & Information Systems Engineering*, 57(5), 339–343.
6. Liere-Netheler, K., Vogelsang, K., Packmohr, S., & Hoppe, U. (2018). Towards a framework for digital transformation success in manufacturing. In: *Proceedings of the 26th European Conference on Information Systems*, Portsmouth, UK
7. Gebayew, C., Hardini, I. R., Panjaitan, G. H. A., Kurniawan, N. B., & Suhardi. (2018). A Systematic Literature Review on Digital Transformation. 2018 International Conference on Information Technology Systems and Innovation (ICITSI). doi:10.1109/icitsi.2018.8695912
8. Westerman, G. (2015). Revamping your business through digital transformation. *MIT Sloan Management Review*, 56(3), 2-5, ISSN 15329194
9. Портер, М.Э. Конкуренция / М. Э. Портер. - Пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс». - 2006. - 608 с.
10. Мейер, Маршал В. Оценка эффективности бизнеса / Маршал В. Мейер. - Пер. с англ. А.О. Корсунский. - М.: ООО «Вершина». - 2004. - 272с.
11. Тяпухин, А.П. Логистика: учебник для бакалавров / А.П. Тяпухин - М.: Издательство Юрайт. - 2011. - 568 с.
12. Азрилиян, А.Н. Большой экономический словарь / А.Н. Азрилиян. - 4-е изд. доп. и перераб. - М.: Институт новой экономики. - 2009. - 1248 с.
13. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотлари.
14. P. Weill, M.R. Vitale, “Place to Space: Migrating to eBusiness Models” (Boston: Harvard Business Press, 2001) and Rayport and Sviokla, “Managing in the MarketSpace.”
15. Hull, C.E., Hung, Y.-T.C., Hair, N., Perotti, V. and DeMartino, R. (2007), “Taking advantage of digital opportunities: a typology of digital entrepreneurship” *International Journal of Networking and Virtual Organizations*, Vol. 4 No. 3, pp. 290-303.
16. P. Weill and J.W. Ross, “IT Savvy: What Top Executives Must Know to Go from Pain to Gain” (Boston: Harvard Business Press, 2009).

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Электрон илимий журнал | Electronic scientific journal

Muharrirlar:
Yaxshiyev H.T.
Matxo'jayev A.O.

Musahhih:
Matxo'jayev A.O.

Tehnik muharrir:
Mirzayev J.O'.

Litsenziya AI № 2537 08.02.2022 y. Bosishga ruxsat etildi 19.10.2023.
Qog'oz bichimi 60x84 ¹/₈. Shartli bosma tabog'i 19,9. Raqamli bosma.
Adadi 50 nusxa. №16/10-2023 - sonli buyurtma.

“Zarafshon Foto” MCHJning matbaa bo'limida chop etildi.
100164, Toshkent sh., Mirzo Ulug'bek tumani, Shahriobod ko'chasi, 3-uy.

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS" 19-20 OCTOBER

1st DIRECTION: TRENDS AND PROSPECTIVE DIRECTIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT.

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC

TRENDS"

19-20 OCTOBER 2023

TASHKENT STATE

UNIVERSITY OF ECONOMICS,

TASHKENT, UZBEKISTAN

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS" AND ICDSIS

"NEW2AN,

Parallel conferences

CONFERENCE "IFRS" ФОРУМ

DEVELOPMENT STRATEGY:

GLOBAL ECONOMIC TRENDS

"IFRS"

НОМЛИ

КОНФЕРЕНЦИЯ

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC

TRENDS"

TASHKENT

STATE

UNIVERSITY OF

ECONOMICS

ЎНАЛИШ: ГЛОБАЛ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛИ ЎНАЛИШЛАРИ. "Глобал ва миллий иқтисодиёт трендлари" номли конференция

PARALLEL CONFERENCES

"NEW2AN, ICDSIS

AND ICDSIS

- Conditions for improvement
- Corporate Account
- Institutional problems
- Training personnel for
- Business environment
- Digital technologies in

CONFERENCE

"S" CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS" 19-20 OCTOBER

+998 71 239-28-94 <http://dgeconomy.tsue.uz/>

dgeconomy_tdiu@mail.ru, dgeconomy@tsue.uz

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy.

ФОРУМ

- Gender Equality
- Industry 4.0
- Sustainable Agricultural Development

- Digit
- Gree
- Envir
- Alter
- Artif
- digit